

XIX. YÜZYILDA BURSA'DA TİYATRO FAALİYETLERİ VE BURSA GAZETESİNDE BAZI TİYATRO HABERLERİ

*İbrahim İmran ÖZTAHTALI**

ÖZET

Bursa'da geleneksel Türk Tiyatrosu'nu ayrı bir yere koyacak olursak Batı tarzında Türk tiyatrosu çalışmaları, Güllü Agop ile aralarında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden Bursa'ya gelen Fasulyacıyan ile hız kazandı. İlk oyunlarını açık alanlarda oynamaya çalışan Fasulyacıyan ve ekibi Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa valiliğine atanmasıyla bambaşka bir tiyatro zemini bulmuşlardır. Ahmet Vefik Paşa'nın tiyatro ve tiyatro seyircisi konusunda yaptığı çalışmalar ki bunlardan en önemlileri "Tiyatro Muhipleri Encümeni" kurması ve Bursa'ya bir tiyatro binası yaptırmasıdır, Batı tarzı tiyatronun Bursalılara ulaşmasını ve bu mekânlarda gelişmesini sağlamıştır. Ahmet Vefik Paşa, Fasulyacıyan'ın iş birliğine katkı sağlayanlardan biri de Murad Emrî Efendi'dir. Bursa gazetesinin sahibi ve aynı zamanda yazarlarından biri olan Emrî Efendi gerek Paşa ile yakın dostluğundan gerekse eğitime ve gelişmeye gönül vermiş biri olmasından Bursa gazetesinde sık sık tiyatro haberlerine yer vermiştir. Yazımızda XIX. Yüzyıl Bursa kültür yaşamında Tanzimat ile birlikte tiyatro alanında nasıl değişiklikler olduğuna ve bunların Bursa gazetesine yansımalarına yer verdik. Ahmet Vefik Paşa, Fasulyacıyan ve Murad Emrî Efendi Batı tarzı tiyatronun Bursa'da yerleşip gelişmesine kendi güç ve imkânları çerçevesinde katkı sağlamışlardır.

***Anahtar Kelimeler:** Tiyatro, Bursa, Ahmet Vefik Paşa, Fasulyacıyan, Bursa gazetesi, Murad Emrî Efendi.*

* Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü,
iboz@uludag.edu.tr

ABSTRACT

XIX.th Century Theatrical Activities and Various News Published in The Bursa Gazette

Apart from Traditional Turkish Theatre it wouldn't be quite wrong to say that western influenced Turkish Theatre started with Güllü Agop and Fasulyacıyan who came to Bursa because of the conflict between them. Fasulyacıyan who tried to perform his first plays in outdoor settings found a completely different set of opportunities when Ahmet Vefik Paşa was assigned as the Governor of Bursa. First of the two important contributions that Ahmet Vefik Paşa did for theatre and the theatre audience is founding the "Tiyatro Muhipleri Cemiyeti" (Theatre Lovers Club) and the second is having a theatre facility built in Bursa. He provided the Bursa audience with western theatre in those facilities he had built. Another character that contributed in Fasulyacıyan's work is Murad Emri Efendi. Both the owner and a writer at Bursa gazette Murad Emri Efendi often allowed theatre related news in the paper because of his passion for education and progress and his friendship with Ahmet Vefik Paşa. In this paper we mention the changes in theatre, Bursa's culture life in the XIX.th century and their reflections in Bursa gazette during the times of the Ottoman reforms. Ahmet Vefik Paşa, Fasulyacıyan and Murad Emri Efendi contributed in introducing and developing the western style theater in Bursa. Feraizci Mehmed Şakir Efendi is another important character who contributed in this development. An individual artical will be written about this important theatre character.

Key Words: Theatre, Bursa, Ahmet Vefik Paşa, Fasulyacıyan, Bursa gazette, Murad emri Efendi.

GİRİŞ

TANZİMAT FERMANI VE BATI TARZI TİYATROYA HAZIRLIK

Tiyatroda batılı anlayışın yerleşmesi ve gelişmesi Tanzimat devri tiyatro çalışmalarıyla başlar. Osmanlı devletinin yüzyıllardır sürdürdüğü geleneksel temaşa sanatlarının yerini, bu dönemde yavaş yavaş çerçeve sahne ve batı niteliklerine uygun gösteriler almaya başlar. Batılılaşma ve modernleşme konusundaki gelişmeler sadece tiyatro alanında değildir. Osmanlı bütünüyle bir yenileşme hareketi içine girmiştir. Fakat bu yenileşme hareketinin başlangıcı daha eskiye dayanmaktadır. 16. Yüzyılda Osmanlı devleti, gelir elde etme ve yönetim konusunda tekâmülünü sağlamış en parlak dönemlerinden birini yaşamaktadır. Avrupalı devletler, bu yüzyılın sonlarında Rönesans'la birlikte ilmî ve askeri alanda başlayan gelişmelerle Osmanlıları geride bırakırlar. Bu üstünlüğü, Osmanlı devleti, Pasarofça ve

Karlofça Antlaşmaları ile resmen kabul eder. Devletin idarecileri, Avrupalıların nasıl geliştiklerini öğrenmek istemişler, bu nedenle de Avrupa'ya sefirler göndererek gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Fransa'ya gönderilen sefirlerden biri olan Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi, Avrupa'daki izlenimlerini "Sefaretname" adlı eserinde anlatmıştır. Devlet idarecileri üzerinde son derece etkili olan Sefaretname'de, Batı'da meydana gelen değişmelerin sebebi değil sonuçları ele alınıp değerlendirilmiştir. Avrupa modernleşmeyi ve yenileşmeyi toplumsal bir ihtiyaç olarak hissederek ve yine toplumsal bir hareket olarak hazmederek algıladığı halde Osmanlı devletinde bu algı oluşmamış, yenileşmenin sebepleri yerine sonuçları esas alınarak hareket edilmiştir. Bütün bu gayretlerin sonunda yenileşme hareketi, Osmanlı devletinin en önemli sorunlarından biri olan ordunun düzenlenmesi için askerî uzmanlar getirilmesi, matbaanın kurulması ve gösterişli mimari binalarla sınırlı kalır.(ŞAHİN 2007: 1)

Osmanlı devletinin her geçen gün modernleşme konusunda arayışta biraz daha açan Batı karşısındaki yenileşme çabaları, Sultan II. Mahmud'la hızlanır. Önce Yeniçeri Ocağı'ı kapatılır, askeri ve sivil okullar açılır, sadece erkeklerin sayıldığı ilk nüfus sayımı yapılır, ilk resmi gazete olan Takvim-i Vakâyi çıkarılır. Bu tip yenilikler gerçek manada bir yenileşmeye ve batılılaşmaya kâfi değildir. Ülkenin içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik sıkıntıları gidermeye bu yüzeysel yenilikler yetmez. Öbür taraftan kültür hayatında batılılaşmaya yönelik ortaya çıkan değişimler ilerde önemli değişimlere vesile olacak Tanzimat'ın ilânına zemin hazırlamaktadır.

Mustafa Reşit Paşa, Batının da baskısıyla Sultan II. Mahmud'un ardından tahta çıkan Abdülmecid'le uzun görüşmeler yaparak yenileşme çalışmalarına devam edilmesi gerektiğini anlatır. Paşa'nın görüşmeleri meyvesini verir ve Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi hususunda padişah ikna olur. Mustafa Reşit Paşa, Tanzimat Fermanı'nı İslâm dininin zamanla uyulmaktan düşmüş ve canlandırılması gereken esaslarına dayandırır. (AKYÜZ 1982: 3) Böylece gelebilecek tepkilerin de önünü almış olur. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilân edilir. Bu büyük yenileşme ve batılılaşma adımıyla Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan azınlıkların can, mal ve namusları güvence altına alınır. Ayrıca yargılanmadan kimsenin cezalandırılmayacağı ifadesiyle padişahın yetkileri de kısıtlanmıştır.

Tanzimat yazarlarının eserlerinde dikkati çeken önemli bir hususiyet, eski ve yeni arasındaki çekişmedir. Tanzimat Fermanı ile önemli bir aşama kaydedilmiş fakat tepkiler nedeniyle sürekli orta bir yol izlenmiştir bu durum köklü değişiklikler ortaya koymaya engel olmuştur. Bu nedenle Tanzimat Fermanı, eski ile yeni, doğu ile batı arasında durmuştur. Ahmet Hamdi TANPINAR bu durumu şu cümlelerle ifade eder: "1839'dan sonraki devrin bir hususiliği de memlekette gittikçe kuvvetini artıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kırmasıdır. Bugün bile halk

dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan 'alafranga' ve 'alaturka' (musikide olduğu gibi), 'eski' ve 'yeni' (zihniyet meselelerinde) tabiriyle ifade edilen bu ikilik realitesi Tanzimat'ın en büyük fatalitesidir."(TANPINAR 1988: 136)

Batılılaşma hareketi hem yönetim hem de kültür alanında yavaş da olsa Avrupalı devletlerin etkisi ve biraz da baskısıyla sürmektedir. 28 Şubat 1856'da Tanzimat Fermanı'nın genişletilmiş hali olan Islahat Fermanı ilân edilir. Islahat Fermanı ile azınlıklara devlet memuru olma, kendi dillerinde öğrenim görme ve isteyenlere çocuklarını devlet okullarında okutma hakkı verilmiştir.

Bu süreçten sonra batılılaşma hareketinin temelinde eğitimin ve ordunun modernleştirilmesi gerektiği düşüncesi olduğundan çalışmalar bu doğrultuda devam eder. Çünkü eğitim ve askerî konularda gerçekleştirilecek yeniliklerin, batılılaşma çabalarını hızlandıracağı düşünülmektedir. Bu nedenle hali hâzırda var olan Mühendishâne, Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye gibi okullar yeterli görülmeyerek, Dârü'l-Muallimîn, Mekteb-i Mülkiye, Ziraat Mektebi gibi okullar da açılır. Kız öğretmen okulu olan Dârü'l-Muallimât ise bu okullardan yaklaşık olarak on yıl sonra açılabilmiştir.

Tanzimat Fermanı ile birlikte toplumun birçok alanında görülen bireyleri duygu ve düşünce açısından etkilediği gibi sosyal hayatta da yansımaları bulan ikilik, ki sosyal yaşamdan düşünsel ve duygusal üretilere kadar kendini gösterir, batılılaşma faaliyetlerinin bir uzantısı olan tiyatro alanında da dikkati çeker. Bir yandan Geleneksel Türk Tiyatrosu (Meddah, Karagöz, Orta oyunu) dönemin meşhur mekânlarından olan Gedikpaşa'da ve Direklerarası'nda devam ederken, diğer taraftan azınlıkların ve daha sonra da Osmanlı aydınlarının desteğiyle batı tarzı tiyatro yerleşmeye başlar. Buna örnek olarak da Yedikule Ermeni Hastanesi 1825 salnamesinde yer alan Herant Asaduryan'ın makalesine göre, III. Ahmet zamanında Fransız sefarethanesinde kısıtlı bir zümreye oynanan komedyalardan sonra 1820'de Kuruçeşme'de zamanın tanınmış Ermeni zenginlerinden Düziyan ailesine küçük bir temsil verilmiştir. (SEVENGİL 1934: 12).

Osmanlı devletinde batı tarzı tiyatro anlayışının oluşmasında III. Selim'den başlayarak, II. Mahmut ve Abdülmecit gibi devletin ve toplumun yüzünü batıya çevirmek isteyen, modern devletlerle aralarındaki uçurumun her geçen gün büyüdüğünü gören yenilikçi padişahların önemli katkıları olmuştur.(AND 1999: 19). Sultan Abdülmecit Dolmabahçe Camiinin karşısına, dönemin Avrupa tiyatrolarına denk bir opera binası yaptırmıştır. Sultan hemen her fırsatta temsillere gidip, hususi locasından oyunları izlemiştir. (BİLGA 1942: 35) III. Selim döneminde de, İstanbul'da opera

oyanmış, bir tiyatro binası yaptırılmıştır. Batı tarzı tiyatro anlayışının yerleşmesinde padişahlar kadar devletin ileri gelen bürokratlarının da etkisi ve katkısı olmuştur. Adana'da Ziya Paşa'nın valiliği sırasında, Bursa'da Ahmet Vefik Paşa'nın valiliği sırasında ve 1830'da İzmir'de tiyatro binaları inşa edilerek oyunlar sahnelenmiştir (AND 2004: 91, 95).

Bütün bu batılılaşma faaliyetleri yabancıların Osmanlı topraklarında bilhassa da İstanbul'da daha rahat hareket edebilmesini sağlamıştır. Tanzimat Fermanı'yla birlikte Avrupa'dan gelen yabancı gezgin tiyatro gruplarının İstanbul'da yaptıkları gösterilerin ilgi çekmesi üzerine birçok yabancı tiyatro grubu buraya gelmeye başlamıştır. İstanbul'daki oyunlar yabancı dilde oynanıp sınırlı bir izleyici kitlesine hitap ediyordu. İstanbul halkının dikkatini ve ilgisini daha çok çekmek amacıyla oyun, önce gazetelerde Türkçe olarak özetlenmiş, daha sonraki dönemlerde ise oyunun tamamı Türkçe olarak gazetelerde yer almıştır. Örnek olarak 1842 yılında çıkan bir Ceride-i Havâdis nüshasında, Beyoğlu'nda bir tiyatrodan oynanan İtalyanca piyesin Türkçe tercümesinin satıldığı ilanı vardır (ÖZÖN 1930: 202). Oyunları Türkçe oynama fikri, 1857'de temsil edilen eserlerden Müsebbip ve Riyakâr isimli piyeslerin Türkçeye tercüme edilerek bastırılması ve rağbet görmesiyle ortaya çıkmıştır. Böylece Naum Tiyatrosunda İstefan Ekşiyân'ın idaresinde Bedros Mağakyan, Çamaşırıyan, Matmazel Fani gibi oyuncuların oluşan bir Ermeni tiyatro topluluğu, İtalyancadan tercüme edilmiş Don Grigoryo isimli üç perdelik bir oyunla Odun-Kılıç isimli bir komedi, Sultan Abdülmecit'in huzurunda Türkçe olarak temsil etmişlerdir (SEVENGİL 1934: 18).

Tanzimat'la birlikte tiyatro ve seyirci anlayışı değişmiş, her geçen gün tiyatroya olan ilgi artmıştır. Bu ilgi tiyatro ile ilgili oturma yerlerinin numaralandırılması, abone yöntemi gibi bazı kuralların da oluşmasını sağlamıştır. Batı tarzı Osmanlı tiyatrosunun yerleşmesine büyük katkılarda bulunmuş Güllü Agop, Gedikpaşa'daki Osmanlı Tiyatrosunda Türkçe oyunlar sahnelerken genellikle Ermeni oyunculara yer vermiş, fakat bu oyuncuların Türkçeyi yeteri kadar iyi bilmemeleri büyük sorun olmuştur. Tiyatroya gösterilen ilgi arttıkça dağılan tiyatro toplulukları yerine Şark Tiyatrosu, Asya Kumpanyası, Opera Tiyatrosu gibi yeni oluşumlar meydana gelmiştir (AND 2004: 68-72). Cevdet KUDRET, üç döneme ayırdığı Türk tiyatrosunda II. Devir olarak nitelendirdiği 1869-1908 arasında ortaya çıkan bu toplulukları "Osmanlı Tiyatrosu (1869-1882)", "Bursa Tiyatrosu (1882-1885)", "Osmanlı komedi ve Dram Kumpanyası (1885-1889)", "Operet (1874'ten sonra)", "Tulûat Tiyatroları" adıyla beş başlık altında toplar (SOLOK 1933: 28).

BURSA TİYATROSU VE AHMET VEFİK PAŞA

Ahmet Vefik Paşa 1823 yılının Temmuz ayında aydın, kültürlü bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da dünyaya gelir. Büyükbabası, Yahya Naci Efendi; babası, Ruhittin Efendidir (TEKEREK 2010: 208.) Her iki atası da iyi derecede yabancı dil bilmekte ülke sınırlarını aşan çalışma alanlarıyla özellikle de Batı ile sürekli ilişki içindedirler. Ahmet Vefik Paşa böyle bir aileye mensup olmanın avantajlarını hayatının her aşamasında kullanmış, Osmanlı hükümeti başvekilliğine kadar yükselmiştir. Başvekillikten ayrıldıktan sonra Hüdâvendigâr Vilâyeti Valiliğine atanmıştır. Ahmet Vefik Paşa, devletin çeşitli kademelerinde görev yapmakla kalmamış, Osmanlı'nın bilim ve sanat alanında da öncülük etmiş, özellikle tarih ve tiyatro konularında önemli katkılar sağlamıştır. Paşa'nın 1879'da Bursa'ya gelmesiyle birlikte, Bursa için olduğu kadar, Türk tiyatrosu için de önemli sayılan bir aşama gerçekleşmiş olur.

XIX. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Bursa'da iki önemli yapı dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki, tamamen geleneksel bir Osmanlı kültürü yaşayan ve dini inançları etrafında eğitim ve öğretimini sürdürenler; diğer tarafta da batılı ülkelerin konsolosluklarının, Levanten ve yerli azınlıklarla, kimi Osmanlı aydınlarının oluşturdukları bir seçkinler topluluğunu... İkinci grubun varlığı, Ahmet Vefik Paşa'dan önce de çağın modern tiyatrosunun bu şehirde tanındığını; yeterli olmasa bile Bursa'da tiyatro oynanmaya elverişli mekânların bulunduğunu göstermektedir (ŞAHİN 2007: 8).

Daha önce de belirtildiği gibi Güllü Agop, Tanzimat Dönemi tiyatrosunun önemli kişilerinden hatta Osmanlı'da Batı tarzı tiyatronun yerleşmesinde en etkin rollerden birini üstlenen kişidir. İstanbul'da tiyatroya olan ilgi artınca bu uğraştan maddi kazanç elde edenler arasında da sorunlar baş göstermiştir. Bu sorunlardan birinde Osmanlı Tiyatrosu'nda, 1877 yılında Güllü Agop'la Fasulyacıyan'ın araları açılmış, Fasulyacıyan, İstanbul dışında tiyatro yapmaya elverişli bir ortam aramış, birkaç arkadaşıyla birlikte Bursa'ya gelerek Melek-zat Bahçesinde temsiller vermiştir. Fasulyacıyan'ın Bursa'ya gelişiyle Ahmet Vefik Paşa'nın başvekillikten ayrıldıktan sonra Hüdâvendigâr Vilâyeti valiliğine getirilmesi aynı zamanlara denk gelmektedir. Bursa'da Batı tarzı tiyatroyu ilk oynayanlardan biri olan Ahmet Fehim (1856-1930) Batı tarzı tiyatronun Bursa'ya nasıl geldiğini anılarında şöyle anlatır: “... Nihayet altı ay sonra Fasulyacıyan'la birlikte Bursa'ya gittik. Kumpanyada Triyans, Tospatıyan, Binemeciyan, Holasiyan, Canıkyan, kadınlardan da Madam Fasulyacıyan, Hiranuş, Şirinyan, Virjinya, Zağakiyan ve Sofi vardı.

... Bursa valisi Ahmet Vefik Paşa idi. Daha İstanbul'da iken Paşa hakkında birçok güzel şeyler işitirdim: Paşa, çok tiyatro meraklısı imiş.

"Moliere'i çok seviyormuş. Bursa'da ilk oyunu oynadığımız gece Paşa'yı uzaktan, locasında gördüm. Oyunun sonunda yakından. Paşa, kısa boylu, dolgunca, çember sakallı, yüzünün çizgileri muntazam, güzel. Sırtında Osmanlı setresi, başında Tunus fesi, gözünde monokl. Sevimli, asil. Aynı zamanda çok kafalı bir adam. İnsana dâima saygı telkin ediyordu. Paşa'ya yaranmak için önce Gedikpaşa'da oynanmış olan "Merakî" ile "Zor Nikâhı"nı oynadık..." (ALPMAN 1977: 13, 14) Bir sonraki gün Paşa, Fasulyacıyan ve oyuncularını valiliğe çağırmıştır. Bursa'ya bir tiyatro binası yaptıracağını, bu tiyatrodaki oyunları da onların oynamasını istediğini belirtir. Ayrıca tiyatroya kira vermeyeceklerini; yalnız Gureba Hastanesi menfaatine senede iki oyun vereceklerini, bu temsillerin bütün hâsılatının hastaneye kalacağını söyler. Kısa sürede Bursa'nın ilk tiyatro binası, Hisar Mahallesinde, şu anda Tophane Endüstri Meslek Lisesi olarak kullanılan binanın karşısında yapılmıştır. Bursa'da yaptırılan bu tiyatro binasında ilk olarak 15 Eylül 1879'da, Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den dilimize uyarladığı Merakî piyesi oynanmıştır.

Ahmet Fehim, Tanzimat Döneminde İstanbul dışındaki ilk Batı tarzı tiyatroyu ve Ahmet Vefik Paşa'nın tiyatroyla ilgisini anılarında oldukça samimi bir dille şöyle anlatmıştır: "*Trupumuz basbayağı bir kumpanya şeklinden çıkmış, âdetâ resmî bir tiyatro şeklini almıştı. Bizler maaş alırdık. Benim maaşım iki altın lira idi. Yılda dokuz ay oyun oynardık. Üç ayımız, da tatille geçirdi. İlk seneyi hastalıkla geçirdiğim için iyi çalışmıyor, tabiatıyla rollerimde başarılı olamıyordum. Henüz kendime bir ün kazandırılmamıştım. Nihayet 'Merakî'de 'Tâmiz Liyâneti' rolü imdadıma yetişti. Zâten gariptir: Bu rolü oynayan herhangi bir aktöre şöhret kapıları ardına kadar açılır. Paşa merhum, beni o gece çok beğenmiş, hediye olarak da on altın lira göndermişti. Bursa'da bulunduğumuz dört buçuk sene zarfında Paşa'nın Moliere'den gerek adapte, gerek tercüme ettiği otuz dört eserini oynadık. Lâkin doğrusunu söyleyeyim: Bursa ilk zamanları bu tarz eserleri yadırgamış, zevkine varamamıştı. Çünkü bir kısmı manzum olan eserlerin Bursa gibi bir muhitte hemen hazmı kolay olamazdı. Hattâ biz bunu bildiğimiz için Paşa'nın etrafı teftişe çıkışında melodramları oynamaya başladık. Kendisi de işin farkındaydı. Giderken: 'Hazır ben yokken pis oyunlarınıza devam edin de kurtlarınızı dökün!' der, gülümserdi. Sonraları Bursa halkı Paşa'nın eserlerinden başkasına ilgi göstermemeğe başladı. Yalnız kısa olan Moliere komedilerine başka taraflardan ufak komediler ilâve ettiğimiz olurdu. Vefik Paşa merhum hakkiyle dürüst bir adamdı. Yaptığı işlerde tam bir fikir isabet ve sağlamlığı vardı. Fakat ekseriya Bâb-ı Âli'nin birbirine zıt emirleri karşısında isyan eder, boyun eğmezdi. Sonunda Sadrazam Said Paşa tarafından tekrar tekrar sorulan bir suâlê cevap vermeyince İstanbul'a çağırıldı. Sonra da azledildi. Biz, bu vaziyet karşısında Bursa'da Paşa'nın aleyhtarları arasında sarılmış bir kafile gibi*

kalmıştık. Bize oyun oynatmadılar, bir yere de koyvermediler... Nihayet Paşa sadrazam olunca biz de kalktık, olduğumuz gibi Filibe'ye geçtik.” (ALPMAN 1977: 15-19)

Ahmet Vefik Paşa bir süre sonra “Tiyatro Muhipleri Encümeni” adıyla tiyatro sevenler komitesini kurar. Bu komitenin amacı, Batı tarzı tiyatronun Bursa’da yerleşmesi ve gelişmesi için konsolosluk temsilcilerinden kentin eşrafına halkın her kesiminden insanları örgütleyerek desteklerini almaktır. Komitenin başkanlığını bizzat Ahmet Vefik Paşa yapar. Komitede: Fransa’nın Bursa konsolosu Jemargi, bu konsolosluğun Türkçe çevirmeni Gregoir Baille, Avusturya-Macaristan Konsolosu Falgeyen, Âşar Nâzırı Vizantel, eşraftan sonra paşa olan Rasim Bey, Kız Mektebi muallimlerinden Hoca İbrahim Efendi ve Hüdâvendigâr gazetesi ile Vilayet Matbaası’nın yöneticisi Ferâizcizâde Mehmet Şâkir Efendi bulunmaktadır.

Ahmet Vefik Paşa, tiyatronun yaşayabilmesi için seyircinin gerekliliğine yürekten inanmış, bunun sağlanabilmesi, Tiyatro seyircisinin eğitilebilmesi için elinden geleni yapmış, zaman zaman kapı kapı dolaşarak bilet dahi satmıştır. Kasım 1882’de Ahmet Vefik Paşa görevden alınır. Paşa’nın tiyatroyla ilgili çabaları, Hüdâvendigâr Vilâyeti valiliğinden azlinde önemli bir gerekçe olarak gösterilir. Paşa’nın tiyatro eserleri Mustafa Nihat Özön tarafından bir araya getirilerek “Moliere’den Ahmet Vefik Paşa Külliyyatı” adıyla 4 cilt olarak 1933’te yayımlanmıştır.

12 Kasım 1950’de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan “Bizim Tiyatro Binalarımız” adlı makalede Reşat Nuri GÜNTEKİN, Ahmet Vefik Paşa’nın kurduğu tiyatronun bir yangında yanıp kül olduğunu belirterek, bu binanın ülkemizde yapılmış en sevimli tiyatro binalarından biri olduğunu söylerken daha sonra yaptırılan bugün adı “Tayyare Kültür Merkezi”ne dönüşen yapının, bu eski tiyatro binası yanında hazin bir gerileme örneği gibi kaldığını da yazar. GÜNTEKİN, Bursa’nın Paris modeli eski tiyatrosunu şöyle anlatır: *“Yirmi sene evveline kadar Bursa’da Hisar Camisi (Şahadet Camisi) civarında eski cezaevi karşısında küçük ve şirin bir tiyatro vardı. Muhsin Ertuğrul, Behzat ve Galip (Arcan) ve daha birçok arkadaşları henüz gepegenç amatör çocuklar olarak, bir yaz orada galiba ilk oyunlarını vermeye gelmişler ve Bireux, Courteline gibi şöhretli yeni birkaç Avrupa müellifinin adapte ve tercümelerini oynamışlardı. Büyük Bursa yangınında yanan bu zavallı tiyatronun Yeşil Cami ve Hüdâvendigâr Türbesi gibi ayakta kalmasını çok isterdim. Çünkü o da hâline göre bir tarihi. Onu tiyatromuzun ilk galiba da son büyük adamı olan Ahmet Vefik Paşa Bursa Valisi iken meydana getirdiği ilk trupa, kendi Moliere adaptelerini oynamak için yaptırmıştı. Gözümde kalmış hatırasına göre Paşa’nın bu tiyatroyu, Paris tiyatrolarının modeline ve ince hesaba göre yaptırdığına bence şüphe*

yoktur. Bursa'nın buğday silolarına benzeyen şimdiki hantal, kullanışsız ve sevimsiz yeni binası, onun yanında ne hazin bir gerileme misali gibi görünüyor. Keşke Ahmet Vefik Paşa birkaç büyük vilâyeti dolaşsaymış. Tiyatro denince daima büyüğünü ve gösterişlisini anlamayarak bunları kullanmaya alışsaydık, belki tiyatromuzun bugünkü çehresi biraz başka türlü olurdu..." (GÜNTEKİN 1950: 4)

Ahmet Vefik Paşa'yla can bulan Bursa'nın tiyatro macerası yine Paşa'nın Bursa'dan ayrılmasıyla son bulmuştur. Bursa Osmanlı Tiyatrosu dağılmış, tiyatro binası dönemin valisi Zühtü Paşa tarafından 1302 (1886) tarihinde İslahhaneye yani Hamidiye Sanayi Mektebine verilmiştir. Daha sonra Mahmud Celâleddin Paşa 1889'da Bursa Valiliğine atanmış, tiyatro binasını boşalttıranak yeniden sanat etkinliklerine açmışsa da Bursa Osmanlı Tiyatrosu'nu canlandırmak mümkün olmamıştır.

Bursa tiyatro konusunda Ahmet Vefik Paşa gibi bir zenginliği yeteri kadar iyi değerlendirme fırsatı bulamamıştır. Zaman zaman salnamelerde Bursa tiyatrosunun adı geçmektedir. 1310 H. (1894) Salnamesi'nde ise iki tiyatro binası kaydedilmiştir. Bunlardan biri Paşa'nın yaptırdığıdır. Kâzım Baykal 1950'de yayımladığı Bursa ve Anıtları adlı eserinde, Murat Emri Efendi'nin 9 Teşrinievvel 1322 (22 Ekim 1906) tarihli Bursa gazetesini kaynak göstererek, Gemlik yolunun başında, bugün İnönü Caddesi'nin başlangıcıdır, Ahmet Vefik Paşa'nın yaptırdığı tiyatro binasından söz etmektedir. Ayrıca yazımıza konu olan Bursa gazetesindeki tiyatro haberlerinde de hükümet binasının karşısındaki tiyatro binasından sık sık bahsedilmektedir. Bu belgeye göre Ahmet Vefik Paşa'nın yaptırdığı binadan başka bir tiyatro binasının daha varlığından bahsetmek gerekir. Fakat daha sonraki 1900 ve 1906 tarihli salnamelerde bir tiyatro binasından bahsedilir.

MURAD EMRİ EFENDİ VE BURSA GAZETESİ

Sanayi devriminden sonra hız kazanan modernleşme süreci Osmanlı Devleti'nde de her alanda olduğu gibi basın yayın alanında da kendini hissettirmiştir. İstanbul başta olmak üzere XIX. Yüzyılın sonlarında Bursa'da basım yayın faaliyetleri yoğunlaşmış, devletin ilk teşebbüsü olarak 1869'da resmî *Hüdâvendigâr* gazetesi çıkarılmıştır. Ardından da ilk özel teşebbüs olarak Murad Emri Efendi'nin 1890 çıkardığı *Bursa* gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Halk gözüyle olayların değerlendirilmesini, halkın güncel ve sosyal konularda da aydınlatılmasını temel amaç olarak belirleyen *Bursa* gazetesi 1890-1912 yılları arasında zaman zaman kesintiye uğrasa da XIX. Yüzyıl Bursa kültür hayatını aydınlatmayı sürdürmüştür.

Bursa'da ilk özel süreli yayın, 1869'da *Hüdâvendigâr*'ın yayımlanmasından yaklaşık on yedi yıl sonra, 1 Rebiülevvel 1305 (9 Aralık

1886)da Ferâizcizâde Mehmet Şakir Efendi tarafından kendi matbaasında basarak yayımlamaya başladığı *Nilüfer* dergisidir (Mülâzım Abdülkadir: 2008, 20). Ferâizcizâde, 1880’te Bursa’nın ilk özel basımevini kurmuş (Mülâzım Abdülkadir: 2008, 203) ve bu basımevinde kendi eserlerinin basımını yapmaya başlamıştır. *Ferâizcizâde Matbaası*, Alacamescit mahallesinde, günümüzde kendi adıyla anılan Ferâizcizâde sokağında kurulmuştur (Mülâzım Abdülkadir: 2008, 203; Kaplanoğlu: 2006, 128). 1974’te *Bursa Hâkimiyet* gazetesinin ilk sayılarında yayımlanan bir araştırmada, basımevinin “litograf” taşlarının bir duvar kenarında durmakta olduğundan söz edilmekte ve bu taşların bir fotoğrafına yer verilmektedir (ÖZTAHTALI 2012: 224)

Bursa’da gazetecilik ve yayıncılık alanında sözü edilecek en önemli kişiliklerden biri de 1850 yılında, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan Larissa (Yenişehir Fenar)’da doğan Murad Emrî Efendi’dir. Murat Emrî Efendi, 1878 Berlin Antlaşması’nın ardından 1882’de ailesiyle birlikte Bursa’ya göçmüştür. Okumaya ve kitaba düşkün bir karakter sergileyen Murad Emrî Efendi, çok istemesine rağmen düzenli bir eğitim görememiştir.¹ Bu eksikliği, on binden fazla kitaptan oluşan şahsi bir kütüphane oluşturup okuma ve yazma faaliyetiyle gidermeye çalışmıştır. Bursa’ya göçünden sonra eğitim konusundaki girişimleri bu eksikliğin bir telafisi olarak karşımıza çıkmıştır. Çok yönlü bir entelektüel olarak Murad Emrî Efendi, Bursa’da önce bir kütüphane kurarak *Kütüphane-i Emrî*’yi Bursalıların hizmetine sunmuştur. Çok geçmeden de *Kitaphane-i Emrî*’yi açarak modern bir kitapçı olarak Bursa kültür hayatının önemli bir parçası olmuş, İstanbul’da çıkan kitapları çok zaman geçmeden Bursa’da okuyucularla buluşturmuştur.² Emrî Efendi’nin Bursa’ya gelişiyle hem onun hem de XIX. Yüzyıl Bursa’sında farklı bir dönem başlamıştır. Murad Emrî Efendi Hüdavendigâr Matbaası’nda bastırmaya başladığı *Fevâ'id*’le gazetecilik mesleğine ilk adımını atmış, bu adım, Murad Emrî Efendi’ye Bursa’nın ilk sivil gazetecisi unvanını da kazandırmıştır. Murad Emrî Efendi’nin önemli bir yönü de matbaacı kimliğidir. Ferâizcizade Matbaası’ndan sonra Bursa’nın ikinci özel matbaasını 1885’te Murad Emrî Efendi kurmuştur (Mülâzım Abdülkadir: 2008, 203). Önce *Fevâ'id*’i daha sonra Bursa’nın resmi olmayan ilk gazetesi *Bursa*’yı ve ilk ekonomi dergisi olan *Sanayi*’i de kendi matbaasında basarak Bursa kültür hayatına kazandırmıştır.

¹ *Bursa* gazetesi, 1. nüsha, Mukaddine, Matbaa-i Emrî, Bursa 1306, s.1.

² Bursa’nın ilk modern kitapçısı ve kütüphanesi 1910 yılına kadar Vilâyet binasının karşısında faaliyetini sürdürmüştür.

Bursa'nın bilinen en eski gazetecisi ve Bursa basın tarihinin kurucusu olarak kabul edilen Murat Emrî Efendi, 6 Teşrinisani 1306 - 18 Kasım 1890'da "*Bursa*" adı ile haftalık bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Gazete, haftada bir, perşembe günleri yayımlanmaktadır. Bursa Eski Basma ve Yazma Eserler Kütüphanesi'nde 5578 numarada kayıtlı olarak I. sayıdan itibaren üç cilt halindeki koleksiyonu gayet iyi muhafaza edilmiştir. Ankara'da Milli Kütüphane'de 1956 SC 12'de muhtelif nüshalarının kayıtlı olduğu tespit edilmişse de, yaptığımız araştırmada bu kayıta gazeteye ulaşılamamıştır (Duman: 2000, 192).

Bursa gazetesinin her sayısında Bursa ve civarından haberler verilmiştir. Bu haberler "Vilayet Havadisı" başlığıyla gazetede yer almıştır. Bursa'da gerçekleşecek olan kültürel olaylara dair haberlere de yer verilmektedir. Bunlar arasında tiyatro haberleri dikkat çekicidir. Murad Emrî Efendi'nin dönemin valisi Ahmet Vefik Paşa ile ilişkisi son derece iyidir.³ Gazetede Osmanlı Tiyatrosu, Osmanlı Dram Tiyatrosu, Komik Hasan Efendi Tiyatrosu'yla ilgili ilan ve haberlere de yer verilmiştir. Bu haberlerden biri 140. Nüshada şöyle duyurulmuştur: "*Salı günü akşamı yani çeharşembe gecesı 'Salıncak Cezası' gülünçlü oyun 4 perde 1. Perde: komedy 2. Perde: kanto Peruz Hanım tarafından İstanbul'dan gelen meşhur mösyö Toni'nin 8 kişiden mürekkep orkestra takımı icra-yı ahenin edecektir. Cuma gecesı "Hayırlı nasihat" şarkılı oyun..."*

XIX. yüzyıl Bursa kültür hayatını yansıtan en önemli kaynaklardan biri *Bursa* gazetesidir. Gazetede yer alan haberler Bursalıların günlük yaşamını, süreç içindeki eğilimlerini ve değişimlerini yansıtmaktadır. Tarih, edebiyat ve hayatın her köşesindeki günlük yaşam *Bursa*'nın konusu olmuştur. Bursa konulu araştırmaların temel kaynaklarından birini *Bursa* gazetesi oluştururken Bursa basın tarihinin de ilk resmi olmayan gazetesi olmuştur. Hemen hemen tüm haberlerde olaylarla ilgili halkın gözünden objektif değerlendirmeler yapılmış, kaynağı belli olmayan haberlere yer vermemeye özen gösterilmiştir.

Gazetecilik mesleğinin temelini oluşturan önemli niteliklerden biri de okumaya olan düşkünlüktür. Murad Emrî Efendi, okumaya olan hevesi, müteşebbis yapısı, hoş görülü fakat tarafsız tutumu ve hepsinden önemlisi mensubu olduğu millete hizmet etme çabasıyla yola çıkmıştır. Bu çaba, onun 1887'den 1912'ye kadar Bursa'yı aydınlatan bir kandil olarak Bursalıların duygu ve düşüncelerine tercüman olmasını sağlamıştır (ÖZTAHTALI 2012: 236).

³ Murad Emrî Efendi'nin ikinci kuşaktan torunu Tunç ALADAĞLI'nın ifadesine göre Ahmet Vefik Paşa'nın odasına kapıyı çalmadan giren tek kişi Murad Emrî Efendi imiş.

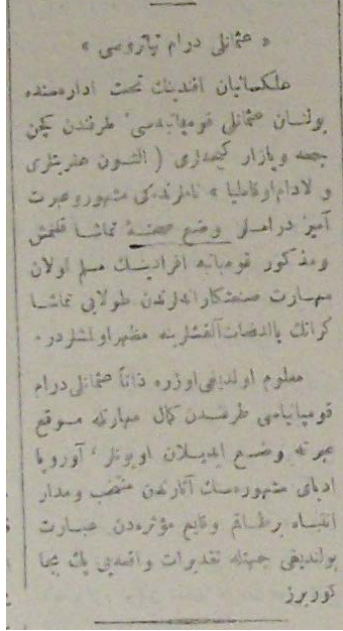

Bursa-73. Nüsha-s.5-süt.1-2-3

Yazımızın bu bölümünde Bursa gazetesinde Ahmet Vefik Paşa dönemi ve sonrasında Bursa’ında yayımlanan tiyatro haberlerinden bazıılarını paylaşacağız. Haberlerin orijinal hallerini de vermeye çalışacağız.

Birinci haber, Bursa gazetesinin 73. Nüshasının 5. Sayfasında 1, 2, 3. Satırlarında yer almaktadır. İstanbul’da faaliyet gösteren tiyatro topluluklarından biri Bursa’ya gelmiştir. Muhtemeldir ki bazı Tiyatro toplulukları İstanbul’da tutuştukları çıkar çatışmalarından kaçarak daha bakir olan Bursa’da kendilerine yer aramaktadırlar. Murad Emrî Efendi bu topluluklardan biri olan *Mütenevvi’ a-i Revnak*’ın bir oyununu izler. O sırada etrafında olup bitenleri ve oyuna gelen tiyatro seyircisini değerlendirir. Yazının başlığı “*Biraz Tiyatrodan Bahsedelim*”dir. Murad Emri Efendi değerlendirme yazısına şöyle başlar: “*Şüphesiz İstanbul’da idâre-i dolab lu’biyat edemeyeceğini anlayarak Burusa’nın tenhâlığına katlanan ve kendisine “Mütenevvi’ a-i Revnak” namını takan tiyatroya dün gece bendeniz de gitdim. Etrafıma göz gezdirdim belli başlı kimseyi göremedim. Başka yerde tiyatro seyretmemiş kimseler ile birtakım çolukçocuk kalabalığı gördüm. Demek bu çocukların babaları tiyatroların mekteb-i edeb (ahlak okulu) sayıldığını gazetelerde okumuşlar da bu tiyatroyu da mekteb-i edeb*

(ahlak okulu) saymışlar da evladlarını yollamışlar. Heyhat! Ah hey'et-i zabita ve polisin himmetlerini meşkur eylesin eğer bunlar gördüğüm vechle tiyatroya giren ve çıkanların silah ve bıçaklarını zabt etmeseler her gece sade orada pek çok uygunsuzlukların meydan bulacağı anlaşılmaqda ve çünkü müşterilerin çoğu islahâ taşir takımından bulunmaqdadır. Çocuklar burada hiç bir fenalık öğrenmeseler ma'sukaları dâma düşürmek ve serhoşlukların enva'ı çeşitlerini öğrenmek mazaratları bir çocuğun istiklalini duçar-ı tehlike etmeğe kafidir...

Bursa-104.Nüsha-s.5-süt.2

İkinci haber, de gazetenin 104. Nüshasında 5. Sayfanın 2. Sütununda yer almaktadır. Bu haber Osmanlı Dram Tiyatrosu hakkındadır:

“Osmanlı Dram Tiyatrosu’ Aleksanyan Efen’ dinin taht idâresinde bulunan Osmanlı Kumpanyası tarafından geçen Cuma ve Pazar geceleri Altun İfritleri ve Lâdâm Okamliya (?) namlarındaki meşhur ve ibret-âmiz dramlar vazı’-ı sahne-i temâşâ kılınmış ve mezkûr kumpanya efrâdının Müslim olan mahâret-i sanatkârânelerinden dolayı temâşâ-gerânın biddefa’ât alkışlarına mazhar olmuşlardır.

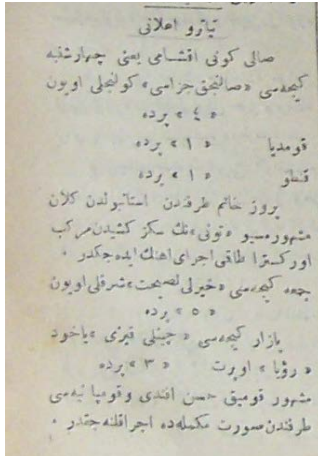
Malum olduğu üzere zâten Osmanlı Dram Kumpanyası tarafından kemâl-i mahâretle mevki’-ı ibrete vazı’ edilen oyunlar Avrupa edibbâ-yı meşhuresinin asârından müntesib ve medâr-ı intibâh bir takım vekâyi’-i mü’essireden ibâret bulunduğu cihetle takdirât-ı vâkı’ayı pek beca görürüz.”

Üçüncü haber, *Bursa* gazetesinin 114. Nüshasında 4 ve 5. Sayfanın 4/3 ve 5/1 sütunlarında yer almaktadır. Bu ilanın konusu Osmanlı Tiyatrosu'dur:

Bursa 114.Nüsha-s.4-5,süt 4/3-5/1

“Burusa’da Osmanlı Tiyatrosu” Osmanlı Tiyatrosunun kadim ü mâhir aktörlerinden Aleksyanyan Efendi’nin taht idaresinde bulunan Osmanlı Dram Kumpanyasının şehrimizde mazhar olduğu rağbetden ve sanatkârânın maharetlerinde bi’d-defa’at bahs etmiş olduğumuz ra’bet ve e’fanın devamından tezyîd ü gayretle ramazan-ı şerifde dahı Burusa’da icrâ-yı san’at etmek üzre temdîd-i ikâmet eden mezkûr kumpanya efrâdının vuku’ bulan istirahatları üzerine tiyatro binasının canib-i belediyeden tevsi’ne ibtidâr olunarak localara dört adet daha ilâve olunmuş ve yeni güzel perdeler tersim ü i’ mâliyle beraber tiyatronun her ciheti nazar-rubâ bir suretde telvin edilmiştir.

Bursa 140. Nüsha s.3 süt.3

Dördüncü haber, gazetesinin 140. Nüshasında 3. Sayfa 3. Sütununda yer alır. Bu bir tiyatro oyunu ilanıdır:

“Tiyatro İlanı” Salı günü akşamı yani çarşamba gecesi ‘Salıncak Cezâsı’ gülünçlü oyun:

4 perde, komedy 1 perde, kanto 1 perde. Peruz Hanım tarafından İstanbul’dan gelen meşhur mösyö “Toni”nin sekiz kişiden mürekkep orkestra takımı icrâ-yı ahenîn edecektir. Cuma gecesi “Hayırlı Nasihat” şarkılı oyun: 5 perde

Pazar gecesi ‘Cinli Kızı’ yahud ‘Rüya’ operet 3 perde Meşhur Komik Hasan Efendi ve kumpanyası tarafından suret-i mükemmelede icrâ kılınacaktır.

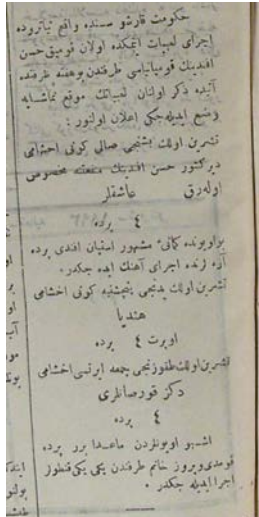
Beşinci haber, Bursa gazetesinin 142. nüshası 7. Sayfasının 1. Satırında yer alır, şöyledir:

“Hükûmet karşısında vâki tiyatrodâ icrâ-yı la’biyât etmekte olan Komik Hasan Efendi’nin kumpanyası tarafından bu hafta zarfında anide zikr olunan la’biyâtın mevki’-ı temâşâyâ vaz’ edileceği ilan olunur:

Teşrin-i evvelin beşinci Salı günü aḡşamı direktör Hasan Efendi’nin menfaatine mahsus olarak ‘Âşıklar’ 4 perde. Bu oyunda Kemânî-i meşhur İstipan Efendi perde aralarında icrâ-yı âhenîn edecektir. Teşrin-i evvelin yedinci pençşembe günü aḡşamı ‘Hindiyâ’ operet 4 perde

Teşrin-i evvelin dokuzuncu Cumaertesî aḡşamı ‘Deniz Korsanları’ 4 perde

İşbu oyunlardan ma’da birer perde komedi ve Peruz Hanım tarafından yeni yeni kantolar icrâ edilecektir.”

Bursa 142.nüsha s.7 süt 1

Altıncı haber, *Bursa* gazetesinin 144. Nüshasının 7. sayfası 1 ve 2. Sütunlarında yer alır:

“*Hükümet karşusunda vakı’ tiyatrodâ icrâ-yı lu’biyât etmekte olan Komik Hasan Efendi’nin kumpanyası tarafından bu hafta zarfında atide zikr olunan lu’biyâtın mavkı’-ı temâşâyâ vaz’ edileceği ilan olunur: Salı günü ahşamı ya’ni çeharşenbe gecesı Peruz Hanım’ın menfa’atine ‘Elmas İfritleri’ dram, komedi 5 perde 2 tablo. Pencşembe günü ahşamı Cuma gecesı Gülhanyan Efendi’nin menfa’atine ‘Penbe Kız’ nam şarkılı oyun 2 perde. Cumaertesi günü ahşamı Pazar gecesı ‘Seksen Günde Devr-i Âlem’ 16 perde.*”

Yedinci haber, gazetenin 145. Nüshasının 7. sayfasında 1 ve 2. Sütununda bulunmaktadır. Tiyatro binasındaki oyunların ilanı yapılmıştır:

“*Yarınki salı günü ahşamı dâ’ire-i hükümet karşusunda vakı’ tiyatrodâ vaz’-ı sahne-i temâşâ edileceği bâlâda ilân olunan ‘Laylâ ile Mecnûn’ nam millî fâcia, şâir ateş-zebân Fuzûlî merhûm tarafından nazmen hikâyeye ve tasavvur edilmiş ve müşâhir-i edibbâ-yı asrdan atufetlü Ekrem Bey hazretleri ma’rifetiyle tiyatro haline kalb olunmuşdur.*

Bu oyunda hissiyât-ı âşikânenin netice-i fâciası aşk-ı hakîkatın fazîlet-i sermediyesi müesser ve ibret-âmiz bir sûretde gösterilmiş ve eser zâten müşarünileyhe münâsib olmak üzere gâyet latif bir zeminde yazılmış olduğundan leyle-i mezkûrede tiyatroyu teşrîf edecek ma’arif-perverânın memnun olacakları bi-iştibahdır.”

حکومت قارشوسنده وانغ تيارووه
اجراي لبيات ايتكده اولان قوبوق حسن
افنديك قوميايئسي طرفندن بو هفته طرفندن
آيتده ذكر اولان لبيات موقع قاشايه
وضع ايده چكي اعلان اولور:
صال كوني افشاي بني چهارشنبه
كجهسي

بارونسي صالي كوني افشاي داره
حکومت قارشوسنده وانغ تيارووه وضع
معه تماشا ايده چكي بالاده اعلان اولان
« لایلا ایله مجنون » نام ملی فاجعه شاعر

روزه
بروز خانمك سلامت
المان غفرتيري
دوام قومي ۵ پرده ايكي طبلو
بئشه كوني افندي چمه كجهسي
كوشايبان افنديك منغده
شده قوشم شرقلي اوچون
برده
چمه كجهسي كوني افشاي بازار كجهسي
برده ۱۶

آتش زبان فتول مر حوم طرفندك اطمسأ
حكايه ونصير ايديش ومشاهير ادبي
عصردن عولتلي اكرم بك افندي حوض
تري مرعيله تيارو حاله قلب اولغشدر
براوونده حسيات باشقالتن كتبه
فاجعهسي عشق حوضندك عشقلي مرهيهسي
مؤثر وهول افسوس ر مشورنده كومشاش
واتر ذاتا بوشو هيله سلسله اوقتي اوزده
غابت ليل
ايده مذ كورده تيارووي عشقريب ايده حن
مادر فيورالتي كجهسي طرفندك افندي افندي

Bursa 144. Nüsha s.7 süt1-2 Bursa 145.Nüsha s.7 süt1-2

SONUÇ

Sonuç olarak yukarda izah edilmeye çalışılan konularla birlikte Bursa gazetesindeki tiyatro haberleri de dikkate alındığında Pay-i taht İstanbul'da Tanzimat Fermanı ile yavaş yavaş yerleşmeye başlayan Batı tarzı tiyatronun vücut bulduğu ilk kentlerden biri Bursa'dır. Elbette ki kentin bu fırsatı yakalamasının yegâne sebebi Ahmet Vefik Paşa gibi bir aydının Hüdavendigâr vilayeti valiliğine atanmış olmasıdır. Bursa'ya gelişiyle birlikte tiyatro ve tiyatro seyircisinin gelişimi için görevinden azledilmeyi dahi göze alan bu aydın, Türk tiyatrosuna büyük katkılarda bulunmuş, sanata ve sanatçıya sahip çıkarak kısa bir süre de olsa Bursa'da tiyatroyu yaşatmıştır. İstanbul'dan gelen topluluklara kucak açarak Bursalıların modern tiyatro ile tanışmasını sağlamıştır. Bursa gazetesindeki haberlerle Fasulyacıyan ve tiyatro topluluğunun Bursa'da bulunduğu tarihler örtüşmektedir. Muhtemeldir ki bahsi geçen oyunlarda yer alan oyuncuların bir kısmı onlardandır. Bu haberlerde dikkat çeken hususiyetlerden biri, oyunlarda müslüman Türk oyuncuların da yer almasıdır. İkinci haberde Osmanlı Dram Tiyatrosu'ndaki Müslüman oyuncuların oldukça beğenildiği belirtilmektedir. Haberlerde dikkat çeken oyunlardan biri de Seksen Günde *Devr-i Âlem*'dir. İlanda bu oyunun 16 perde olduğu vurgulanmıştır. Oyunun süresi hakkında bir malumat yoktur. Fakat ne kadar sürdüğü merak uyandırmaktadır. Haberlere konu olan on bir oyun:

Altun İfritleri

Lâdâm Okamliya(?)

Salıncak Cezâsı (Gülünçlü oyun)

Hayırlı Nasihat

Cinli Kızı yâhud Rüyâ (operet)

Hindiyâ (opere)t

Deniz Korsanları

Elmas İfritleri (dram, komedi 5 perde 2 tablo)

Penbe Kız (şarkılı oyun 2 perde)

Seksen Günde Devr-i Âlem (16 perde)

Laylâ ile Mecnûn

adlarını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- “Ahmed Vefik Paşa”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 1, MEB.
1927 Bursa Vilayeti salnamesi (1927), Vilayet Matbaası, Bursa.
- AKYÜZ, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Mas Matbaacılık ve Aksesuarları, Ankara, 1982 (IV. Baskı)
- ALPMAN, Hafî Kadri (Hazırlayan); Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977.
- AND, Metin, "Türkiye'de Moliere", Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Sayı 5, s. 49-63, Ankara, 1975.
- AND, Metin, "Duru yazmış Bir Türk Moliere'i", Türk Dili, sayı 228, 8 Eylül 1970.
- AND, Metin, Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi, İletişim Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2004.
- AND, Metin, Osmanlı Tiyatrosu, Dost Kitabevi, Ankara, Şubat 1999, (II. Baskı)
- Bilâl N., Türk Yazı Devrimi, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1992.
- BİLGA, S. Nahit, "Tanzimat ve Tiyatro", Servet-i Fünun, c.XCII, sayı 2415, 1942, s. 33, 35.
- BORA, Oğuz, "Bursa'da İlk Dergi", Bursa Hâkimiyet, 17 Ocak 1975
- BORA, Oğuz, Feraizcizade Mehmet Şâkir ve Bursa Tiyatrosu, Devlet Tiyatrosu Yayınları, Ankara, 1987.
- Bursa gazetesi 1-150. Nüshalar (1890-1893), Matbaa-i Emrî Bursa.
- Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, Bizim Büro Basım yayını Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti., Ankara, 2000.
- DUMAN Hasan (2000), Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, "Bizim Tiyatro Binalarımız", Cumhuriyet Gazetesi, 12 Kasım 1950, s. 4.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri, MEB Yayınları, İstanbul, 1970.
- KAPLANOĞLU Raif (2006), Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'te Bursa (1876-1926), Avrasya Etnografya Yayınları, İstanbul.
- KAPLANOĞLU Raif (2008), Bursa'nın Alâmet-i Fârikaları, Bursa Araştırmaları Vakfı, Ankara.
- Mülâzım Abdülkadir (2008), Bursa Tarihî Kılavuzu, Bursa İl Özel İdaresi, İstanbul.
- OKAY, Orhan, Servet-i Fünûn Şiiri, (Yayınevi yok), Erzurum, 1988.

- ÖZÖN, Mustafa Nihat, Metinlerle Muâsır Türk Edebiyatı Tarihi, Devlet Matbaası, I. Cilt, İstanbul, 1930.
- ÖZTAHTALI, İbrahim İmran (2010), Bursalı Murad Emrî ve Divanı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamış doktora tezi), Ankara.
- ÖZTAHTALI, İbrahim İmran (2012), Bursa'nın İlk Gazetecisi Murad Emrî ve Bursa Gazetesi TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları) Dergisi, Journal of Turkology Research, 31. Sayı - Bahar 2012, s.223-237.
- SEVENGİL, Refik Ahmet, (1934) Türk Tiyatrosu Tarihi, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul.
- SEVÜK, İsmail Habip, Edebi Yeniliğimiz, Remzi Kitabevi, 3. basım, İstanbul.
- SOLOK, Cevdet Kudret, (1933) *"Türk Tiyatrosunun Devirlere Taksimi"*, Varlık, s. 133.
- ŞİNASI, Şair Evlenmesi, (Hazırlayan: Şemsettin KUTLU), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999 (4. basım)
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, (1988) 19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, (7. Baskı)
- TEKEREK, Nurhan (2010), Geçmişten Geleceğe, Oyundan Seyirciye, UÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü Yayınları, Yayın no:1, Bursa.
- TUNCEL, Prof. Bedrettin, 1965, *"Vefik Paşa Tiyatrosu"*, Cumhuriyet Gazetesi, 29.09.1957, s.3 Yayınları, İstanbul.